

דניאלה מלר | ילדה כותאב; נעלי אילת ותפוחים מסוכרים
שמן על קנבס | 2019

מגדר | כתב עת אקדמי רב תחומי למגדר ופמיניזם

גיליון שישי | דצמבר 2019

רות אמיר | הצטלבותיות (Intersectionality) בבית הדין הפלילי הבין-לאומי? המקרה של ילדות-חיילות

תקציר

תופעת הילדים-חיילים והשימוש הציני הגובר בילדים במלחמה בתקופתנו מציפה את קשייו של המשפט הפלילי הבין-לאומי להתמודד עם סכסוכים אלימים שאינם בין לאומיים (armed conflicts of non-international character) בין קבוצות חמושות במדינה, או כאלו הפועלות משטחה של מדינה אחרת, לבין המדינה. חוסר אונים זה בולט במיוחד על רקע חוסר העקביות של כלים שונים במשפט הבין-לאומי לחוקת רומא של בית המשפט הפלילי הבין-לאומי העוסקים בתופעת הילדים-חיילים. כך למשל קיים פער של שלוש שנים בין איסור הגיוס של ילדים-חיילים מתחת לגיל 18 שנים והשימוש הישיר בהם בלחימה באמנה לזכויות הילד לבין חוקת רומא שהעמידה את סף האיסור על מתחת לגיל 15 שנים.

במאמר אעסוק בהתמודדות של בית הדין הפלילי הבין-לאומי עם תופעת הילדים-חיילים בכלל וילדות-חיילות בפרט מנקודת מבט של תיאוריית ההצטלבותיות (Intersectionality). אטען כי על אף סדר הדין והכללים המנחים את עבודת בית הדין משקפים אמנם מודעות לזיקטימיזציה של קורבנות על רקע מגדר, גיל, או מוגבלויות שונות, אך בפועל אינם מותאמים כראוי להתמודד עם מופעיה השונים של תופעת הילדות-חיילות.

החלק הראשון של המאמר עוסק בתיאורית ההצטלבותיות וביישומה במשפט הבין-לאומי. החלק השני מנתח את תופעת הילדים-חיילים מנקודת המבט של הצטלבותיות, ומתמקד בוויקטימיזציה הייחודית של ילדות-חיילות, בכלים המשפטיים שעוסקים בתופעה, ובהתערבויות של פירוק נשק, שחרור ושילוב מחדש בחברה (Disarmament, Demobilization, Reintegration, DDR). החלק השלישי מנתח פסיקה של בית הדין הבין-לאומי הפלילי ומתמקד בהטיות המגדריות בה. בחלק המסכם מוצעים מנגנונים להתמודדות עם קשיים אלו.

רות אמיר היא מרצה בכירה בחוג למדע המדינה ובחוג הרב-תחומי במדעי החברה במכללה האקדמית עמק יזרעאל. מחקריה עוסקים בג'נוסייד באמצעות העברה בכפייה של ילדים ובצדק מעברי. ספרה האחרון, *Twentieth Century Forcible Child*, יצא לאור בשנת 2019 ב-Lexington Books. *Transfer: Probing the Boundaries of the Genocide Convention*, יצא לאור בשנת 2019 ב-Lexington Books.

מילות מפתח: גיוס ילדים. חיילים, הצטלבותיות, הטייה מגדרית, אמנת רומא, בית הדין הפלילי הבין לאומי, פירוק נשק ושילוב מחדש

מבוא

השימוש הציני בילדים ות-חיילים מציף את קשייו של המשפט הפלילי הבין-לאומי בהתמודדות עם סכסוכים אלימים שאינם בין-לאומיים (armed conflicts of non-international character). סכסוכים אלו בין קבוצות חמושות במדינה, בין קבוצות לבין הצבא או בין קבוצות הפועלות נגד מדינה משטחה של מדינה אחרת, הם תופעה רווחת בדרום הגלובלי. ילדים ות-חיילים לוחמים בעיקר במדינות באסיה, אפריקה, ומרכז אמריקה (אפגניסטן, בנגלדש, דרום סודן, הודו, הפיליפינים, הרפובליקה המרכז אפריקנית, הרפובליקה הדמוקרטית של קונגו, לוב, מאלי, מיאנמר, ניגריה, סודן, סומליה, סוריה, עיראק, הרשות הפלסטינית, פקיסטן, קולומביה, תאילנד, ותימן). שיעורם בסדר הכוחות נע בין עשרה לחמישים אחוזים. לפי יוניצ"ף (UNICEF) בשנת 2018, 14 מדינות ו-56 שחקנים שאינם מדינות גייסו לשורותיהם כ-100,000 ילדים ות-חיילים, וכארבעים אחוז מהן ילדות (UNICEF, 2019).

נתונים אלו הם טנטטיביים משלושה טעמים. ראשית, המחקר מתבסס בעיקר על נתונים משניים בשל הקושי לקבל מידע מארגונים חמושים ומיליציות. מרביתו נאסף בראיונות שנערכים לאחר שחרור הילדים מהארגון הצבאי (Haer, 2019). ארגוני הסיוע שאוספים את הנתונים נוטים לדיווח יתר. שנית, במדינות ממוטטות שירותי מרשם האוכלוסין אינם פועלים או אינם נגישים. הבנק העולמי מעריך, כי ישנם בעולם כ-650 מיליון ילדים מגיל 0-16 שאינם רשומים במרשם האוכלוסין. במדינות רבות באפריקה פחות משני שלישים מהילדים מתחת לגיל חמש מתועדים (World Bank, 2016). תופעה זו מקשה על איתורם ופוגעת בזכויותיהם.

גיוס ילדים וילדות ושימוש בהם בלוחמה מאתגר את הנורמות הנוהגות בתרבויות מערביות ולא-מערביות ביחס אליהם (Amir, 2019). במאמר זה אעסוק בהתמודדות של בית הדין הפלילי הבין-לאומי (International Criminal Court) ומנגנוניו, עם תופעת הילדים ות-החיילים מנקודת מבט של הצטלבותיות והסוגיות הנגזרות ממנה. המאמר מתמקד בכשלים המהותיים והפרשניים, בהתמודדות של בית הדין הפלילי

הבין-לאומי עם ההידוד (interaction) בין גיל ומגדר בהקשר של עבירת הגיוס של ילדים. ות-חיילים, והסוגיות הנגזרות ממנה מנקודת מבט של תיאוריית ההצטלבותיות. טענתי מורכבת מארבעה חלקים:

ראשית, אטען כי הגדרת היסוד העובדתי והנפשי של העבירה באמנת רומא של בית הדין הפלילי הבין-לאומי, לוקה בהטיה מגדרית המפלה לרעה ילדות-חיילות בהיבטים של צדק עונשי וצדק מאחה המובנים בהליך. שנית, על אף שסדר הדין והכללים המנחים את עבודת בית הדין משקפים מודעות לוויקטימיזציה (הפיכתו של מאן דהוא לקורבן בשל פגיעה או איום בפגיעה מצד המקרבן) על רקע מגדר, גיל, או יכולות שונות, הם אינם מותאמים כראוי להתמודד עם מגוון מופעיה של תופעת הילדים. ות-חיילים. שלישית, כפועל יוצא מהקשיים המהותיים בהגדרת הפשע, בולטת הטיה מגדרית מובנית בתמהיל הכלים שמטפלים בתופעה הפוגעת קשות בילדות-חיילות ובסיכויי השיקום שלהן. לבסוף, חרף המודעות לבעייתיות שעליה אצביע בהמשך המאמר, הניסיונות לתקן את השלכותיה החמורות של הטיה זו באמצעות המוסדות החוץ-משפטיים לא צלחו.

החלק הראשון של המאמר עוסק בתיאורית ההצטלבותיות ויישומה בבית הדין הפלילי הבין-לאומי בסוגיית הילדים. ות-חיילים. החלק השני מנתח את תופעת הילדים. ות-חיילים מנקודת המבט של הצטלבותיות, ומתמקד בוויקטימיזציה הייחודית של ילדות-חיילות, ובאופן שבו הכלים המשפטיים והחוץ-משפטיים שעוסקים בתופעה מצליחים להתמודד עמה הלכה למעשה. עוד עוסק החלק השני באופן שבו הליכי הפיצוי בבית-הדין, שהם חלק מההליך וההתערבויות השיקומיות משקפים גישה של הצטלבותיות. החלק השלישי מנתח פסיקה של בית-הדין הבין-לאומי הפלילי ומתמקד בהטיות המגדריות שמובנות בה. בחלק המסכם מוצעים מנגנונים להתמודדות עם קשיים אלו.

חלק ראשון: תיאוריית ההצטלבותיות ויישומה בסוגיית הילדים חיילים

גישות של זכויות אדם לסוגיות מגדריות משקפות עקרונות מוסכמים של זכויות אדם במדיניות וביישומה. העקרונות הרלבנטיים ביותר בהקשר זה הם אי-אפליה, השתתפות ושוויון הזדמנויות. עקרונות אלה הוכרו כזכויות של ילדים באמנת האו"ם לזכויות הילד, והודגשו באמנה בדבר ביעור כל צורות האפליה נגד נשים (International Convention on the Elimination of All Forms of (Racial Discrimination,) 1965 אולם עקרונות אלו אינם נותנים מענה הולם להידוד של אופנים מרובים של אפליה. קימברלי קרנשאו (Kimberlé Crenshaw) מבקרת את הרעיונות של הפמיניזם הליברלי מחד גיסא, ואת המדיניות נגד הגזענות מאידך גיסא, בשל ההתמקדות שלהם בציר קטגורי יחיד. לטענתה, ההמשגות הדומיננטיות של אפליה מבנות כפיפות כעמדה נחותה בציר קטגורי יחיד, לדוגמה, מגדר. המשגות אלה מעלימות נשים שחורות או ילידיות מהשיח ובכך שוללות מהן לא רק את הזיהוי אלא את הסיכוי לתיקון האפליה. המשגות אלה מביאות לשיח מרודד שבו משתתפות החברות הפריבילגיות והנושאים המעסיקים אותן (Crenshaw, 1989). הצטלבותיות היא האופן המורכב והמצטבר שבו אופנים מרובים של אפליה (מגדר, צבע עור, או זהות אתנית) משתלבים, חופפים וחוצים אלו את אלו. ריבוי זה מגביר את השפעת האפליה והדחיקה אל השוליים של חברות בקבוצה (Crenshaw, 1989). לכן, לטענתה נשים שחורות נפגעות מאפליה מורכבת וחופפת, שהיא בעלת עצימות גבוהה יותר מאשר הסכום המצרפי של האפליה על בסיס סקסיזם וגזע גם יחד (Carastathis, 2014; Crenshaw, 1989; Jaggar & Crenshaw, 1994).

תיאוריית ההצטלבותיות מועילה במיוחד לדין בקורבנות של הפרות זכויות אדם משום שהיא מניחה שונות בצרכים, בזכויות ובאינטרסים של קורבנות שונים, ואינה מתייחסת אליהם כאל מקשה אחת. התיאוריה בוחנת גם עמדתיות (positionality), שהיא ההקשר החברתי והפוליטי היוצר זהות על בסיס גזע, מעמד, מגדר, מיניות,

ויכולות גופניות (Carastathis, 2014; Crenshaw, 1989). ההבדל בין התייחסות לעמדתיות במקביל ובמצטלב, הוא שהצטלבותיות מנהירה את האריתמטיקה של הכוחות השונים הפועלים עליה באמצעות פיצוי, שילוב, העצמה, צבירה או העמקה שלהם (McIntosh, 2012).

מזה כמאה שנים, מכיר המשפט הבין-לאומי הפומבי בילדים כקבוצה הזכאית להגנה מיוחדת בעתות מלחמה ושלוש. ההכרה בילדים כנושאי זכויות עוגנה באמנה לזכויות הילד. אולם עדיין שוררת אי התאמה בסוגיית הילדים. ות-חיילים, בין אמנת רומא שכוננה את בית הדין הפלילי הבין-לאומי בהאג (ICC) לבין אמנות אחרות, באשר להגדרת הגיל שממנו והלאה ילד. ה נחשב בגיר. אמנת רומא, שכוננה בשנת 1998 את בית-הדין הפלילי הבין-לאומי (Rome Statute of the International Criminal Court,) 8(2)(b)(xxvi); 8(2)(e)(vii) (1998, 8(2)(b)(xxvi); 8(2)(e)(vii) אוסרת על גיוס ילדים. ות מתחת לגיל 15 ושיתופם הפעיל בלחימה ומגדירה זאת כפשע מלחמה. הגדרה זו חלה על סכסוכים בין-לאומיים ושאינם בין-לאומיים כאחד.

ההגדרה של גיל הילדים. ות-חיילים באמנת רומא כנמוך מ-15 שנים, היא בעלת חשיבות מכרעת הן באשר לאפשרות להעמיד לדין את המגייסים, והן באשר לאפשרות של הילד לזכות בפיצויים ובשיקום. כך, נוצר פער של שלוש שנים, בין איסור הגיוס של ילדים. ות-חיילים מתחת לגיל 18 והשימוש הישיר בהם בלחימה בין האמנה לזכויות הילד והפרוטוקול האופציונלי משנת 2000 על אודות גיוס ילדים. ות-חיילים לבין אמנת רומא, שהעמידה את האיסור על 15 שנים ומטה. בשל הגדרה זו, ילדים. ות שגילם עולה על 15 אך נמוך מ-18 שנים אינם נחשבים ילדים. ות-חיילים. לכן, גיוסם אינו מוגדר באמנת רומא כפשע מלחמה, אך בה בעת הם אינם נתונים לסמכות בית-הדין הפלילי הבין-לאומי, גם אם בצעו לכאורה פשעי מלחמה. אטען, כי נסיבות אלו עלולות דווקא לעודד גיוס ילדים. ות בגילים אלו במטרה שיבצעו פשעי מלחמה, וכן

להביא להעמדתם לדין במדינתם ללא ערובה כי יזכו להליך הוגן וכי זכויותיהם בהליך הפלילי המנויות באמנה לזכויות הילד יישמרו. פער זה משועתק ומשליך גם על הכלים של צדק מעברי שמושמים בסיומם של סכסוכים אלימים, מעברי משטר, ובדמוקרטיות מבוססות (Jung, 2011; Pham et al., 2016; Teitel, 2005).

אמנת רומא נמצאת בזיקה לכלים אחרים של המשפט המנהגי וההסכמי, שרואים בילדים קבוצה מוגנת, לא רק מהיבט הגיל אלא גם בהקשרים אחרים. לכן מפליא שאמנת רומא קובעת את האיסור על גיוס ילדים חיילים למטה מגיל 15 ולא למטה מגיל 18, כמקובל באמנות אחרות העוסקות בילדים. ובמיוחד באמנה לזכויות הילד. אמנת האומות המאוחדות לזכויות הילד (The United Nations Convention on the Rights of the Child, 1989) קובעת, כי ילד הוא אדם שגילו נמוך מ-18 שנים. גם אמנות נוספות קובעות את גיל 18 כגיל הבגירות.

סעיף 22 (2) לאמנה האפריקאית משנת 1990 לזכויות הילד ורווחתו (African Charter on the Rights and Welfare of the Child) קובע כי על המדינות החברות באמנה "... להימנע, במיוחד, מגיוס כל ילד" (Organization for African Unity, 1990). כמו כן, סעיף 3 (א) לאמנה של ארגון העבודה הבין-לאומי (International Labour Organization, ILO), בדבר איסור ופעולה מיידית לחיסול הצורות הגרועות ביותר של עבודת ילדים (ILO Convention Concerning the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour), קובע, כי "כפייה או גיוס חובה של ילדים ושימוש בהם בסכסוך אלים, הוא אחת הצורות הגרועות ביותר של עבודת ילדים" (ILO, 1999). הפרוטוקול האופציונלי לאמנת זכויות הילד אוסר על גיוס ילדים חיילים מתחת לגיל 18 (Optional Protocol on the Involvement of Children in Armed Conflict, 2000). בפרוטוקול זה מתחייבות 168 המדינות שהן צד לאמנה, שלא לגייס לצבא ילדים. מתחת לגיל 18 במטרה לשתפם בלחימה, להימנע מלגייס ילדים. לנקוט בכל האמצעים לשחרר ילדים-חיילים, לשקמם ולשלבם מחדש בחברה. כמו כן,

המדינות החתומות מחויבות לאסור על ארגונים חמושים לגייס ילדים.ות ולשתפם בלחימה.

כאמור, המשפט הבין-לאומי מכיר בילדים כקבוצה מובחנת הזכאית להגנה מיוחדת. אולם גם במקרה של ילדים.ות קיימת עמדתיות שונה ולכן גם אינטרסים שונים של ילדים וילדות בתוך ובין הארגונים החמושים. המשפט קובע בדרך כלל כללים אוניברסליים, וגישות של צדק מאחה או גישות חלופיות לפתרון סכסוכים, משמשות בו לעתים כדי להגיע לתוצאה הוגנת יותר מנקודת מבט של עמדתיות והצטלבותיות. מאחר ובית-הדין הבין-לאומי הפלילי הוא הגוף המוסמך לדון בפשעים בין-לאומיים, יש למצוא דרכים יצירתיות למיסוד מהותי של הצטלבותיות בהליכים המתקיימים בו. מנקודת מבטה של ההצטלבותיות, ילדות-חיילות סובלות מאפליה בכמה ממדים מגוונים ומורכבים. ראשית, אף על פי ששיעור הילדות-חיילות הוא כארבעים אחוזים מכלל הילדים החיילים, בפועל הן שקופות ומשום כך, ישנו דיווח חסר של שיעורן בקרב הילדים.ות-חיילים (The New Humanitarian, 2013; Brett, 2002). שנית, ילדות-חיילות סובלות ממסגור סטריאוטיפי של נסיבות גיוסן, תפקידיהן, וההערכה שרוחשים להן בארגון. ההתייחסות הרווחת לילדות-חיילות כאל קורבנות של ניצול מיני, מטשטשת ושוללת את היותן מוערכות מאד מבחינה צבאית בחלק מהארגונים. שלישית, לא זו בלבד שבשל קוצר ראות זה ילדות-חיילות רבות לא השתתפו בתהליכי השיקום, אלא שהתהליכים, שנועדו במקור לשיקום גברים לוחמים לא התאימו לצרכיהן. בשנים האחרונות נעשה מאמץ להתאים את התוכניות בתחילה לילדים ולאחר-מכן לילדות (The New Humanitarian,) Lundberg & Wuermli, 2012; 2013.

האו"ם ובמיוחד קבוצת המומחים בנושאי מגדר ואפליה, סללו את הדרך להטמעה של מושגי ההצטלבותיות במשפט הבין-לאומי, במוסדות ובכלים של צדק מעברי. בדין

וחשבון שחיברה הקבוצה נטען, כי הצטלבותיות לוכדת את התוצאות המבניות והדינאמיות של ההידוד בין שניים או יותר אופנים של אפליה או מערכות של שעבוד. הצטלבותיות מטפלת באופן מיוחד באופן שבו גזענות, פטריארכיה, חסר כלכלי ומערכות מפלות אחרות, פועלות בצוותא ותורמות ליצירת רבדים של אי-שוויון. גישה של הצטלבותיות בוחנת את העמדתיות של בני קבוצות מגדר, גזע, ועוד וחושפת את האופן שבו פרקטיקות ומדיניות תורמים באופן פעיל ליצירת דינמיקה שמסכלת את ההעצמה של בני קבוצות אלו (Gender and racial discrimination Report of the Expert Group Meeting, 2000: 8, להלן: דו"ח המומחים).

מחברי דו"ח המומחים, מציינים את ההכרה הגוברת בכישלונם של המוסדות העוסקים בצדק, לתת מענה הולם להבדלים השונים המאפיינים את הבעיות של קבוצות שונות של נשים. כישלון זה מסכל ואף עלול להגיע לכדי שלילה של זכויות אדם והגנות משפטיות מנשים (Gender and racial discrimination Report of the Expert Group Meeting, 2000). בשלון זה אינו נוגע רק להבדלים מגדריים, אלא משקף את קוצר הראות של המוסדות להבדלים על בסיס גיל, יכולות, אזרחות וכדומה. לפיכך, יישום הצטלבותיות בתחום החברתי-משפטי ובמיוחד בצדק מעברי לאחר סכסוכים אלימים, עשוי לתרום להתייחסות מהותית לעמדתיות הייחודית של נשים וילדות במגוון מצבים.

המודעות להצטלבותיות נוכחת גם בקווים המנחים שפרסם המזכיר הכללי של האו"ם בשנת 2010, המתייחסים לצדק מעברי. קווים מנחים אלו מושתתים על העקרון שתהליכים ומנגנונים של צדק מעברי "ישאפו להבטיח זכויות של נשים, יאמצו רגישות מיוחדת לילדים ויבטיחו את המרכזיות של הקורבנות בעיצוב ויישום תהליכים ומנגנונים של צדק מעברי" (The United Nations (Secretary General, 2010,) 2. גישה זו, עולה בקנה אחד עם מסמכי מדיניות אחרים שפרסם המזכיר הכללי של האו"ם, אשר מהדהדים את ההגנות המיוחדות שמעניקים דיני המלחמה לנשים וילדים. (Mantilla, Pillay, & Leone, 2006; Roseman, 2010). ברוח זו, משרד התובע

של בית-הדין הפלילי הבין-לאומי אימץ מדיניות מיוחדת הכוללת התייחסות מיוחדת לפשעי מין ופשעים נגד ילדים.ות, או פשעים אחרים המשפיעים עליהם (Office of the Prosecutor, 2016). החלק הבא בוחן האם וכיצד עקרונות אלו מיושמים.

חלק שני: גיוס ילדות-חיילות: וויקטימיזציה, איסור, והתערבויות

שיקומיות

ברשימת הקלון בנושא גיוס ילדים.ות-חיילים שפרסם המזכיר הכללי של האו"ם לשנת 2018, בסוגיית גיוס ילדים.ות-חיילים נמצאים כוחות הצבא של אפגניסטן, מיאנמר, סומליה, דרום סודן, סודן, סוריה ותימן, וגם 56 שחקנים שאינם מדינות שמשתמשים בילדים.ות-חיילים בסכסוכים אלימים (Children and Armed Conflict, 2019). גילם של הילדים.ות המגויסים נע בין 6 (ארגון RUF בסיירה לאונה) ל-17, כאשר מרבית הילדים.ות מגויסים בין גיל 12 ל-14 שנים (Barmen & Häggström, 2000) ילדים.ות שנולדים לאימהות שנמצאות בארגונים החמושים ממלאים תפקידים שונים מגיל צעיר אף יותר. משך השהות הממוצע של ילדות-חיילות בארגונים הוא שבע שנים, בהשוואה לשהות של ילדים, שנמשכת בממוצע שלוש שנים (The New Humanitarian, 2013).

בספרות מוזכרים מספר מניעים לגיוס ילדים.ות-חיילים, וממנה עולה, כי ארגונים צבאיים מבקשים לגייס ילדים.ות בעיקר בשל הערכת הסיכון הירודה שלהם והיותם ניתנים להשפעה (Gutiérrez, 2006; Andvig and Gates, 2006). ראשית, ריבוי כלי נשק קל אוטומטי שילדים.ות מסוגלים לתפעל (Child Soldiers International), אף שלעתים קרובות ילדים.ות נשלחים להילחם ללא נשק או עם נשק מיושן (Haer, 2019). שנית, ילדים.ות נחשבים משאב זול, בלתי מוגבל ומתחדש, והעלות שלהם לארגון נמוכה מזו של חיילים בוגרים. ילדים.ות-חיילים מגויסים גם כדי לתגבר את שורות הארגון

בעקבות אבדות שספג (Dallaire 2011; Singer 2005). לבסוף נטען שהשימוש בילדים וות מאפיין את המלחמות הברוטליות, הבלתי רציונליות, והא-סימטריות בנות זמננו (Honowana 2005). בעוד שילדים וות נחטפים או נאלצים להצטרף לארגונים חמושים, חלקם רואים בארגון הצבאי מפלט מעוני ומצוקה, אלימות במשפחה, או רדיפה אתנית או פוליטית (Blattman and Annan, 2010). באזור האגמים הגדולים במזרח אפריקה, העשיר באוצרות טבע כמו קולטן, יהלומים, ועוד, פועלים ארגונים חמושים. נטען כי באזורים אלו גם ילדים מצטרפים באופן וולונטרי לכאורה (Beber & Blattman, 2013). יש לסייג טענה זו, שכן בתקופות של מחסור בחיילים פעל הארגון UPC/FPLC ברפובליקה הדמוקרטית של קונגו להרחיב את שורותיו באמצעים אלימים, כולל חטיפות ואיומים, של מבוגרים וילדים וות (Prosecutor v Lubanga, 2012, 26, להלן Lubanga).

אומנם הוויקטימיזציה של ילדות-חיילות דומה במובנים רבים לזו של ילדים חיילים, אולם בנות נתפסות כצייתניות, בעלות נטייה לרצות ולכן הן נתונות יותר להשפעה ומניפולציה מאשר בנים. על ילדות-חיילות מוטלות חובות נוספים, עומס העבודה עליהן קשה יותר הן מקבלות פחות מזון ועזרה רפואית מאשר ילדים-חיילים (Manzura, McKay, Carlson, & Kasper, 2002). נסיבות הגיוס של ילדים וות חיילים דומות ועל פי הערכות, שיעור הילדות-חיילות נע בין שלושם לארבעים אחוזים מהילדים וות המגויסים (Brett, 2002; Barnen & Häggström, 2000).

בדרך כלל, ילדות מצטרפות לארגונים חמושים לאחר חטיפה והעברה בכפייה ממשפחתן בנסיבות אלימות. כך, ילדות שהעידו בבית הדין המיוחד לסיירה ליאונה סיפרו שילדות שנחטפו-לרבות ילדות בנות פחות מ-15-אולצו לקיים יחסי מין עם הלוחמים. סירוב והתנגדות שמשו עילה להתעללות גופנית ומינית בילדה ואף לרציחתה (Prosecutor v Sesay, 2009, 1622). בארגון פעלו יחידות מיוחדות של ילדות. ים צעירות. ים, שעברו אימוני לחימה. עם סיום הלחימה הילדות נשארו בדרך כלל עם המפקדים או נשותיהם ועסקו בניקיון, כביסה, ועבודות מטבח שונות. יש

לציין, שגם אם לעתים ילדות מצטרפות לארגונים החמושים מרצונן או בעקבות החלטת משפחתן, גם גיוס מרצון לכאורה, פוגע בעיקרון של טובת הילדה בשל הסיכון הגבוה לחייהן ובריאותן, חשיפתן לזוועות ואלימות והקושי שלהן להשתלב בחברה עקב זיהוין כשפחות מין. במלחמת האזרחים בנפאל, המאואיסטים גייסו בן משפחה אחד בכל בית, חלק מהמשפחות העדיפו לשלוח בת ולא בן שתרומתו לפרנסת המשפחה נתפסת גדולה יותר (Robins, 2017; Robins & Kumar Bhandari, 2016). בנסיבות אחרות, ילדות מקוות כי הצטרפות לארגון החמוש תספק להן הגנה מעוני, התעללות ואלימות מינית במשפחתן, נישואין כפויים, או כדרך להיחלץ מאלימות ולהגן על עצמן (Keairns, 2002).

ילדים ות-חיילים גם יחד ממלאים תפקידי לחימה ותמיכה בלחימה והם חשופים לאלימות מינית כקורבנות או כמחוללים. בחלק מהמקומות ילדות-חיילות משמשות כשפחות מין או בנות זוג של לוחמים וסובלות מאלימות פיזית, מינית ופסיכולוגית. ילד שהעיד בסיירה ליאונה סיפר, כי המבוגרים נהגו להשקות את הילדים באלכוהול ולסמם אותם במריחואנה, אמפטמינים וקוקאין כדי לנטרל את פחדיהם ולהסיר את העכבות המוסריות שלהם. לדבריו "לאחר נטילת הסם, במיוחד קוקאין, הם לא חשו פחד והם הפכו צמאי דם. לפעמים חתכו בסכין את רגלי הילדים כך שניתן יהיה לשפשף את הקוקאין אל תוך הפצע. כך הרגישו 'כמו גדולים' וראו את האנשים האחרים בעופות וחולדות שאפשר להרוג אותם. גם הילדים הצעירים אולצו להשתמש בסמים ואם התנגדו הם הוכו או הוצאו להורג (Prosecutor v Sesay, 2009, 1623). פרקטיקות אלה של התעללות גופנית, סימום, ואונס ילדות היו נפוצות גם בקונגו (Lubanga, 2012, 32). ילד בן 11 העיד, כי חרטו על חזהו בסכין את שם הארגון והתוודה כי רצח 11 אנשים. ילד אחר, בן 14 סיפר עם שחרורו כי הוא מעוניין להתחתן.

כאשר נשאל מדוע, השיב כי הוא מעוניין לקיים יחסי מין, שהורגל להם משום שאנס נשים רבות (Prosecutor v Sesay, 2009, 1624).

קיומה של חלוקה מגדרית לתפקידי הלחימה והתמיכה קשור לסוג הקבוצה ולאמונות הדתיות או האידיאולוגיות שלה (Katz, 2015). כך לדוגמה, ארגוני טרור משתמשים בילדות לפעולות הסחה, מודיעין, והפתעה, ואילו ארגונים דתיים ובמיוחד איסלמיסטים נוטים להימנע משימוש בילדות-חיילות בלחימה (Manzura et al., 2002; West, 2000). לדוגמה, בקבוצה הג'יהדיסטית בוקו חראם בניגריה חוטפים ילדות כדי להפכן לשפחות-מין ועובדות משק-בית, אולם בכוחות המזוינים המהפכניים של קולומביה (FARC, ELN) היחס לילדות-חיילות דומה ליחס לילדים-חיילים. FARC מעודד ילדות לעבור אימונים צבאיים ולהילחם בקווי החזית, ומשתמש בהן לצורך ריגול, העברות כספים, הברחת נשק וסמים, במחשבה שפעילותן מעוררת חשד פחות. בארגון צבא העם החדש (New People's Army) בפיליפינים חל איסור על פעילות מינית, אולם לעומת זאת, מניחים שהרוב המכריע של הילדות-חיילות ברפובליקה הדמוקרטית של קונגו ובמדינות אפריקניות אחרות נפלו קורבן לאלימות מינית (Brett, 2002; Katz, 2015; The New Humanitarian, 2013).

אמנת רומא

האיסור על גיוס ילדים חיילים נשען על מסורת של כמאה שנה, כאשר בתחילת התקופה הוענקה הכרה לילדים (ונשים) בקבוצה מוגנת ובמחצית השנייה שלה החלה להתגבש ההכרה בילדים כבעלי זכויות. אלימות מינית במלחמות וסכסוכים אלימים הייתה נפוצה מאז ומעולם. חלק מהלקחים לאחר מלחמות העולם הראשונה והשנייה, נגעו לשאיפה של חבר הלאומים ושל ארגון האומות המאוחדות לאסור על אלימות מינית ושימוש בנשים ובילודה ככלי נשק. בין האמנות הראשונות של חבר הלאומים היו אמנות שאסרו על עבדות ועל סחר בנשים וילדים (League of Nations, 1921; League of Nations, 1927). במשפט RuSHA נירנברג, נשפטו האחראים להעברה

בכפייה של ילדים מזרח אירופיים לגרמניה וכן פרויקט לבנסבורן (Lebensborn). בית הדין הבין-לאומי הפלילי לרואנדה קבע בשנת 1998, בפסק דינו פורץ הדרך התובע נ' ז'אן פול אקייסו (The Prosecutor v Akayesu, 1998), כי כפיית אמצעים שמכוונים למנוע לידות בקרב הקבוצה כוללים "השחתת אברי מין, הפרקטיקה של עיקור, כפיית שימוש באמצעי מניעה, הפרדה בין המינים ואיסור על נישואין" (Prosecutor v Akayesu, 1998, 507–508). בית הדין ציין כי בחברות פטריארכליות, שבהן החברות בקבוצה נקבעת על פי זהות האב, כאשר אישה בת קבוצה אתנית, דתית, לאומית, או גזעית נאנסת מתוך כוונה שתתעבר על ידי גבר מקבוצה אחרת, בכוונה שהילד שייוולד בשל האונס לא ישתייך לקבוצה של אימו. עוד קבע בית-הדין כי "אמצעים למניעת לידות בקבוצה כוללים גם אונס, אמצעי המכוון למנוע לידות כאשר הנאנס מסרב להתעבר באותו אופן שבני קבוצה עלולים להימנע מהתעברות בשל איומים או טראומה" (Prosecutor v Akayesu, 1998, 508). פסיקה זו אושררה גם בפסקי דין מאוחרים יותר (Prosecutor v Kayishema and Ruzinanda,) (1999, 117; Prosecutor v Rutaganda, 1999, 53; Prosecutor v Musema, 2000, 158). טענתי המרכזית היא, שחרף הזעזוע שהפרקטיקה של גיוס ילדים.ות-חיילים מעוררת בקהילייה הבין-לאומית והמודעות לחומרתה, האיסור על גיוס ילדים.ות-חיילים לוקה בחסר בהיבטיו התיאורטיים ובמיוחד בהגדרה המשפטית של הפשע, הפרשנות השיפוטית ואפקטיביות האכיפה. בתחומים אלה בולטת הטיה מגדרית שפגיעתה בילדות חיילות קשה במיוחד.

בית-הדין הבין-לאומי הפלילי הוא בעל סמכות לשפוט יחידים אשר נחשדו בביצוע העבירות החמורות ביותר בעיני האנושות, דהיינו, פשעי מלחמה, פשעים נגד האנושות, רצח-עם ופשע התוקפנות בכפוף לעקרון המשלימות (complementarity), בסעיף 17 לאמנת רומא (The United Nations, 1998, § 17). לפי עקרון זה, בית-הדין

הבין-לאומי הפלילי משמש מנגנון משלים למערכת המשפט המדינתית. כאמור, הגיוס והשימוש בילדים מתחת לגיל 15 שנים בלחימה מוגדר באמנת רומא כפשע מלחמה (The United Nations, 1998). גיוס ושימוש בילדים חיילים מנוי גם כאחת משש הפרות חמורות נגד ילדים אשר זוהו ונדונו על ידי מועצת הביטחון של האו"ם (Children and (Armed Conflict, 2010). זהו האופן שבו מתבצעת כיום העבירה של העברה בכפיה של ילדים בני קבוצה לקבוצה אחרת העשויה לעלות כדי רצח עם כהגדרתו בסעיף 2 לאמנה למניעתו וענישתו של הפשע השמדת-עם (Amir, 2019; Grover, 2013; The United Nations, 1948).

האופן שבו בית-הדין הבין-לאומי הפלילי תופס את חומרת הפשע של גיוס ילדים-ות-חיילים באה לידי ביטוי כבר בפתח הדיון בפסק דינו של תומס לובנגה, אזרח הרפובליקה הדמוקרטית של קונגו (DRC) בבית הדין הפלילי הבין-לאומי, שנערך ב-10 ביולי 2012. לובנגה הורשע בביצוע פשעי מלחמה בחלק הצפון-מזרחי של הרפובליקה הדמוקרטית של קונגו בשל גיוס ילדים-ות-חיילים מתחת לגיל 15 ושימוש בהם בלחימה במשך קרוב לשנתיים בין ספטמבר 2002 לאוגוסט 2003. עניין לובנגה נחשב פורץ דרך בכמה היבטים: ראשית, זהו המקרה הראשון שנדון בבית-הדין, המקרה הראשון של גיוס ילדים-ות-חיילים בבית-הדין והמקרה הראשון שבו בית-הדין חייב את המורשע בתשלום פיצויים לקורבנות. השופטים בפסק דינו של לובנגה קבעו: "המטרה ההיסטורית העיקרית באיסור על גיוס ילדים חיילים היא להגן על ילדים מתחת לגיל 15 מהסיכונים הקשורים לסכסוך אלים, ובמיוחד להבטיח את שלומם הפיזי והפסיכולוגי. אין זה כולל רק הגנה מאלימות או פגיעות קטלניות או לא קטלניות במהלך הלחימה, אלא גם את הטרואמה הפוטנציאלית החמורה העלולה להיות חלק מהגיוס, כולל הפרדת הילדים ממשפחותיהם, קטיעת לימודיהם וחשיפתם לסביבה של פחד ואלימות (Lubanga, 2012, 17). בחלקו השלישי של המאמר אדון בהרחבה בפסק הדין בעניין לובנגה.

אמנת רומא וסדר הדין והכללים שלה אוחזים בשני כובעים. באחד, בא לידי ביטוי נקודת המבט של בית-דין פלילי שבו הקורבנות חיוניים לתביעה ולהליך ותפקידם מתמצה במתן עדות. הכובע השני, הוא נקודת המבט הצופה פני עתיד, המבקשת לא רק להעניש את הנאשמים אלא אף לשקם את הקורבנות ולפצות אותם. גישה זו היא חלק מההכרה בזכויות של קורבנות עבירה שהחלה בשנות השבעים של המאה העשרים, ובטראומה שחוו. כך, בעוד הקורבנות חיוניים להליך המשפטי כעדים, בבית-הדין הפלילי הביו-לאומי שמורות לקורבנות זכויות נוספות וביניהן השתתפות בהליך. כך, סעיף 43(6) לאמנת רומא מכונן יחידה של קורבנות ועדים, וסעיף 68 קובע הגנה לקורבנות ולעדים ומעגן את השתתפותם בהליך. סעיף 75 קובע כי "בית המשפט יקים עקרונות הנוגעים לפיצויים, או לגבי קורבנות, כולל פיצויים ושיקום. על בסיס זה, בהחלטתו רשאי בית-הדין, על פי בקשה או על פי הזמנה בנסיבות יוצאות דופן, לקבוע את היקף הפגיעה, ההפסד והפגיעה של הקורבנות ולהצהיר על העקרונות שלאורם הוא פועל" (The United Nations, 1998, § 75). בכך שואף בית-הדין לפעול מעבר לצדק העונשי ולהגיע לפתרון מכיל ומשתף שמספק תרופות יעילות ומועילות לקורבנות הפשע (Rules of Procedure and Evidence, 2013).

על אף הרטוריקה ממוקדת הקורבנות של הרכב השופטים במשפטו של לובנגה, האיסור על גיוס ילדים-חיילים באמנת רומא לוקה בחסר בשלושה היבטים לפחות, הן בהקשר התיאורטי והן בהקשר האמפירי. ראשית קביעת גיל הילדים. היא בעייתית מאחר שילדים.ות רבים אינם רשומים במרשם אוכלוסין הם אינם יודעים את גילם האמיתי. כאשר בית-הדין נדרש לקביעת גיל הילד.ה הגיל מוערך בהשוואה לממדי הגוף של ילדים.ות אחרים (Prosecutor v Sesay, 2009, 1627). שנית, מהגבלת האיסור על גיוס ילדים חיילים לשימוש בהם לצורך לחימה משתמע שאלימות מינית ושיעבוד של ילדים.ות-חיילים, וכן תפקידים שאינם בעלי זיקה ללחימה אך הם

חיוניים לתמיכה בכוחות הלוחמים אינם חלק מהפשע. הגדרה צרה זו כוללת רק את אקט הגיוס והשימוש הפעיל בילדים. ות בפעילות הצבאית. היא אינה כוללת את הזוועות שחווים הילדים. ות, האלימות המובנית בארגון הצבאי והנזקים שנגרמים להם מעצם השהות בארגון והרחקתם ממשפחותיהם ומסביבתם הטבעית. בין הנזקים החמורים אפשר למנות את שבירת רוחם, אילוצם לבצע פשעים, השחתה ועיוות תפיסתם המוסרית, האלימות שהם חווים ועוד. הגדרה זו מרדדת את היקף התופעה של ילדים. ות-חיילים והיא סובלת מהטיה מגדרית חמורה. ההגדרה גם מתעלמת ממרכיב חשוב ביסוד העובדתי והיסוד הנפשי של הפשע שמתבטא באלימות פיזית, לחץ פסיכולוגי ואלימות מינית שחוות חלק מהילדות (Irvin-Erickson, 2017). כך, האיסור אינו מביא בחשבון את השפעת הפשע על המשכיות קהילת המקור של הילדות או הקבוצה האתנית, הדתית, הלאומית, או הגזעית שלהן. אומנם לא כל הילדות חיילות חוות אלימות מינית בעת היותן בארגון החמוש, אולם עדויות רבות מצביעות על ההחפצה והשעבוד המיני של ילדות, שמאפיינים את הפשע של גיוס ילדים. ות-חיילים בחלק מהמדינות והארגונים. התיוג של ילדות-חיילות כשפחות מין מוסיף ומקבע את התיוג השלילי שלהן ומקשה עליהן את ההשתלבות מחדש במשפחתן ובקהילת המוצא שלהן, במיוחד אם הן מטופלות בילדים שנולדו להן בעת שהותן בשורות הארגון.

שלישית, גיוס ילדים. ות-חיילים דומה במובנים רבים לאיסור באמנת הג'נוסייד על העברה בכפייה של ילדים בני קבוצה לקבוצה אחרת (The United Nations, 1948; Grover, 2013; Amir, 2019). האמנה בדבר מניעתו וענישתו של הפשע השמדת עם מגדירה בסעיף 2 השמדת-עם כ"אחד המעשים המפורשים להלן שנעשה בכוונה להשמיד, השמדה גמורה או חלקית, קבוצה לאומית, אתנית, גזעית או דתית, באשר היא לקבוצה כזו." בסעיף קטן ה' כוללת האמנה בין שאר המעשים המנויים "העברת ילדי הקבוצה לקבוצה אחרת בדרך כפייה" (The United Nations, 1948). מנסחי אמנה זו, היו מודעים להשפעה ההרסנית של העברה בכפייה של ילדים על ההמשכיות

הביולוגית של הקבוצה, וראו בה השמדת עם לכל דבר ועניין, בדומה למניעת לידות בקבוצה (באמצעות הפלות בכפייה, עיקור, או הפרדה בין גברים לנשים) המנויה בסעיף קטן ד'. לנגד עיניהם של מנסחי האמנה עמדו מקרים היסטוריים שבהן מדינות או עמים חטפו ילדים בני קבוצות מיעוט כדי לשנות את זהותם ולגדלם כבני קבוצתם (Amir, 2019).

דו"ח של מועצת הביטחון של האו"ם משנת 2010 קובע, כי מניעת הפרות נגד ילדים. המושפעים מסכסוך חייבת לתפוס מקום מרכזי בפעילותה של הקהילה הבין-לאומית. בדו"ח נכתב: "עם זאת, סכסוכים אלימים מקלפים שוב ושוב את שכבות ההגנה הניתנות על ידי המשפחות, החברה והמשפט, וילדים נופלי קורבן כיעדים לאלימות וכמחולליה" (Children and Armed Conflict, 2010, 3). הדו"ח מציין במפורש כי ילדים. ומשמים מטרה לגיוס בשל התכונות הייחודיות שלהם ככאלה ולעתים גם בשל שייכותם לקבוצה מסוימת. כך למשל, ארגון דאעש נהג לחטוף ילדים ולגייסם בשל הזיקה של קרובי משפחתם של ילדים אלו לכוחות מיליציה או קבוצות חמושות. באמצעות החטיפה של הילדים. ומגיוסם, החוטפים מחפיצים את הילדים. ומגיוסם על ידי חיסול הנאמנויות והזיקות שלהם באמצעים אלימים תוך החלפתם בנאמנות מוחלטת לחוטפים (Grover, 2013, 27).

מעשי אונס, שעבוד מיני, זנות כפויה, עיבור כפוי, עיקור כפוי, או כל צורה של אלימות מינית שווה בחומרתה מוגדרים באמנת רומא, בהתאם לנסיבות, כפשע מלחמה או כפשע נגד האנושות (The United Nations, 1998). אמנת רומא אינה מפרטת מה כולל "גיוס ילדים חיילים ושימוש בהם בלחימה" ובית-הדין הפלילי הבין-לאומי אימץ פרשנות שלפיה חייב להיות קשר בין הפעילות ללחימה. לפיכך, לידות-חיילות שנפלו קורבן לאלימות מינית, וכאלה שגילן גבוה מ-15 אך נמוך מ-18 שנים, אינן נחשבות כאלה בהגדרה המשפטית של הפשע. הן יוכלו לזכות להכרה

בקורבנות של פשעי מלחמה רק אם כתב האישום יכול סעיפים של אלימות מינית והנאשם יורשע על בסיס המקרה שלהן.

התערבויות שיקומיות DDR

מחקרים רבים בתחומי הפסיכולוגיה הקלינית והחברתית, ובריאות הציבור מצביעים על הנזק שנגרם לילדים.ות שנחשפים למלחמה בכלל ולילדים.ות-חיילים בפרט. בדומה לקורבנות של העברה בכפיה על רקע שונה, ילדים.ות-חיילים סובלים מהפרעת דחק פוסט טראומתית ומנזקים נפשיים אחרים (Brasfield, 2001). הליך הפיצויים בבית-הדין הפלילי הבין-לאומי וההתמקדות בזכויות של קורבנות העבירה הם חלק מההליך הפלילי. בשל התמשכות ההליך הפלילי, קיימים מנגנוני שיקום שמפעיל האו"ם בשיתוף עם ארגוני החברה האזרחית הגלובלית, כדי להביא לשחרור ילדים.ות-חיילים ולשקם אותם.

ילדים.ות-חיילים אינם רק עדים להרג, לאונס ולפשעי מלחמה אחרים. הם גם משתתפים בהוצאה להורג ובהתעללות בשבויים (Wainryb, 2010; Wainryb & Kerig, 2013). כמו ילדים במוסדות כוללניים, ילדים-חיילים ובעיקר ילדות-חיילות, סובלות לעתים קרובות מאלימות פיזית, מינית ופסיכולוגית ומשעבוד מיני. מחקרים רבים מציגים עדויות ברורות להעברה בין-דורית של טראומה (Danieli, 1998; Danieli, 1996; Rodley, & Weisæth, 1996). בנוסף לנזקים החמורים שנגרמים לילדים.ות-חיילים, אנו למדים ממקרים אחרים של העברה בכפיה על השפעת הגיוס על התפתחותו המוסרית של הילד.ה, על המשפחה, והקהילה, והחברה בכללותה (Wainryb & Kerig, 2013). עוד נמצא, כי סכסוכים שבהם מעורבים ילדים.ות-חיילים נוטים להיות ממושכים יותר בשל קלות הגיוס וזילות החיים שלהם (Child Soldiers International). בהינתן שגיוס ילדים.ות-חיילים מתרחש בדרום הגלובלי, השפעות אלו עלולות להיות אף חזקות יותר.

משנות ה-90 ואילך יושמו יותר משישים תוכניות פירוק מנשק, שחרור ושילוב מחדש (Disarmament, Demobilization, and Reintegration, DDR) במדינות שונות. אף על פי שהאו"ם התווה קווים מנחים לתוכניות אלה, לא תמיד אפשר ליישם אותן ככתבן וכלשונן ויש להתאים אותן לאילוצים המוסדיים, תרבות, עיתוי התוכנית, ולגיל ולמגדר של המשתתפים במדינה שבה מיושמת התוכנית (UNDDR, 2019).

תוכניות DDR מתחילות בדרך כלל עם סיום הסכסוך האלים, אך כיום גוברת ההבנה כי לילדים ות-חיילים צרכים שונים ולכן נדרשת תשומת לב להצטלבותיות בשלבים השונים של ההתערבות. כך למשל, יש צורך בהפרדה בין ילדים לבגירים כדי לנתק את הקשר הפסיכולוגי בין הילדים למפקדיהם (Haer, 2019). מהאמנות הבין-לאומיות ובמיוחד הפרוטוקול האופציונלי של האמנה לזכויות הילד האוסרות על גיוס ילדים ות-חיילים בני למטה מ-18 שנים משתמע שהשחרור של ילדים ות-חיילים אינו תלוי בסיום הסכסוך. ישנה חשיבות מכרעת למועד ההתערבות במקרה של ילדים ות-חיילים ויש להתחיל אותו בהקדם האפשרי ולתת לכך קדימות. במקביל לשחרור ילדים ות-חיילים, יש למנוע גיוסם של ילדים ות-נוספים. בנוסף לשחרור ופירוק מנשק, התערבויות אלה נועדו לשילוב-מחדש של הילדים ות בחברה באמצעות סיוע נפשי, השלמת השכלה שנקטעה, אוריינות והכשרה מקצועית. בחלק מהתוכניות גם הקהילה משתלבת בתמיכה וחניכה (Cotorcea, 2017)

להגדרת הפשעים באמנת רומא השלכות חמורות במיוחד על ילדות-חיילות. מאחר שאלימות מינית היא אישום בפני עצמו ואינה חלק מההגדרה של גיוס ילדים ות-חיילים, ילדות שמלאו תפקידים שאינם קשורים ללחימה כמו בישול, ניקיון ומתן שירותי מין, לא נכללו בתחילה בתוכנית DDR (UNDDR, 2019). לעתים נבעה ההדרה ממחדל או קוצר ראות של הגורמים המפעילים את התוכנית, ולפעמים מהתנגדות מצד

הילדות-חיילות לפירוק מנשקן, מחשש שיפלו קורבן לאלימות מינית, וגם משום שהנשק נתפס בעיניהן כסימן לבגרות.

בתוכנית DDR שיושמה בסיירה לאונה בשנת 2003 השתתפו רק כ-7,000 מתוך 48,000 ילדים. ות-חיילים. התוכנית התמקדה בעיקר בגברים בגירים. נשים וילדים, שהיו קשורים לקבוצות הלוחמות, הודרו לעתים קרובות מהתהליך ובכך הופלו לרעה והזדמנויות החיים שלהם נפגעו (Robins, 2017). תוכניות שיושמו לאחר מכן היו מכילות יותר, אך חשפו את ניגוד האינטרסים בין המגזר הבטחוני שהעדיף פירוק לוחמים מנשק לבין הארגונים ההומניטריים שהעדיפו לכלול נשים וילדים בתוכניות. ברפובליקה הדמוקרטית של קונגו רק נשים מעטות השתתפו בהתערבות בשל התיוג השלילי של החברות בארגונים חמושים. תיוג שלילי זה מונע לעתים קרובות את חזרתן של ילדות-חיילות למשפחותיהן במיוחד אם הן מטופלות בילדים שנולדו להן במהלך שהותן בארגון. לעתים הילדות-חיילות אינן מעוניינות לשוב אל משפחותיהן משום שהן חוששות לפגיעה בעצמאותן. אלו שלא עסקו בלחימה אינן נחשבות כמי ששימשו ילדות-חיילות, ולכן המרכיב של פירוק הנשק בתוכנית נעדר משמעות מבחינתן. יתר על כן, שיתופן בתוכנית עלול היה להביא לחידוש הקשר בינן לבין הגברים ולכן יש צורך להפריד בין ילדים לבגירים וכן בין ילדות לילדים על מנת לנתק את התלות הנפשית בינם לבין מפקדיהם (Haer, 2019).

חלק שלישי: ילדות חיילות בפסיקה של בית הדין הבין-לאומי הפלילי

בחלק זה אטען, כי אף על פי שסדר הדין והכללים המנחים את עבודת בית-הדין הפלילי הבין-לאומי משקפים מודעות לוויקטימיזציה הייחודית של קורבנות על רקע מגדר, גיל, או יכולות שונות, הם אינם מותאמים כראוי להתמודד עם מופעיה השונים של תופעת הילדים חיילים.

בית הדין המיוחד לסיירה לאונה (SCSL), היה בית הדין הבין-לאומי הראשון ששפט והרשיע אנשים בעבירה של שימוש בילדים. ות-חיילים בארגון המתקרא החזית

המהפכנית המאוחדת Revolutionary United Front, RUF. שופטי בית-הדין המיוחד לסיירה לאונה פירשו בפסק דינם בעניין Prosecutor v Sesay, Kallon and Gbao (SCSL, 2009), את העבירה של גיוס חיילים ומהותה. במקביל, החל בשנת 2009 משפטו של תומס לובנגה דיילו (Thomas Lubanga Dyilo) בבית-הדין הפלילי הבין-לאומי.

לובנגה ביצע את הפשעים על רקע הסכסוך הנרחב והזוועות באזור איטורי (Ituri) העשיר במחצבים שנמצא בסמוך לגבול של קונגו עם אוגנדה. ב-10 ביולי 2012, נידון לובנגה ל-14 שנות מאסר. אפשר להסביר את קולת העונש בכך שבית הדין קבע כי לא הוכח שלובנגה התכוון לגייס ילדים מתחת לגיל 15, אלא קבע כי בהיותו אדם משכיל היה מודע לאפשרות זו (Lubanga, 2012, 33). לכך הצטרף הקושי לאמת את גיל הילדים. ות על בסיס אובייקטיבי בשל חוסר התייעוד (Lubanga, 2012, 169-177).

בית הדין הוציא צו לתשלום פיצויים ב-7 באוגוסט 2012 וחייב את לובנגה לשלם לקורבנות 10 מיליון דולר. בצו זה, שבוטלה מאוחר יותר, קרן הנאמנות לקורבנות (Trust Fund for Victims) שליד בית-הדין הציעה כי "על עקרונות הפיצויים להתייחס גם לסוגיות פילוסופיות הקשורות לזכותם של קורבנות של פשעים בין-לאומיים לפיצויים, וגם לקשר בין הפיצויים לפיוס" (Lubanga, 7 August 2012).

המקרה של לובנגה מדגים את מגוון האינטרסים של סוגים שונים של קורבנות, שכולם ילדים. ות-חיילים. כפי שציינתי לעיל, על התובע בבית-הדין הבין-לאומי הפלילי מוטלת החובה "לתת תשומת לב מיוחדת לעבירות מין ומגדר ולעבירות נגד ילדים." (International Criminal Court, OTP 2013, 27). למרבה הצער, התובע לא כלל בכתב האישום של לובנגה פשעים מבוססי מגדר ואלימות מינית נגד ילדים. ות. השופטים ציינו כי רבים מהקורבנות טענו כי בנוסף לגיוס הם נפלו קורבן לפשעי מלחמה נוספים כמו אלימות מינית ועינויים, או צורות אחרות של יחס בלתי ראוי,

שאינן נושא ההאשמות נגד הנאשם (Lubanga, 19-20, 16). רוב שופטי ההרכב לא הציגו פרשנות מקיפה לסעיף האישום כהגדרתו באמנת רומא, אף על פי שעסקו בהרחבה בהיבטים שונים שלה, במיוחד באשר למשמעות של "שימוש פעיל בלחימה" (The United Nations, 1998). עם זאת, השופטים צידדו בדעת ההרכב של המשפט המקדים שקבע כי "שימוש פעיל" הוא מושג בעל תחולה רחבה יותר מאשר "שימוש ישיר" שנכללות בו גם פעילויות שיש להן קשר כלשהו ללחימה (Lubanga, 2012, 622).

מאחר והתובע לא כלל אלימות מינית ושיעבוד מיני בכתב האישום של לובנגה, בית הדין לא היה רשאי, בהתאם לאמנת רומא, להתייחס לראיות על עבירות אלו. בקשת התובע לתקן את כתב האישום נדחתה. בית הדין קבע עוד כי יחליט באופן פרטני אם הפעילות מתאימה להגדרה של שימוש פעיל בלחימה (Lubanga, 2012, 399, 915). השופטים פנו אל ניירות העבודה של אמנת רומא והסכימו עם שופטי הקדם-משפט, כי הפעולות שהילדים חיילים נדרשו לבצע צריכות להיות בעלות קשר כלשהו ללחימה כדי לבסס אשמה בעבירה של גיוס ילדים חיילים (Lubanga, 2012, 283, 621) בהתאם לכך, בית המשפט לא מצא שאפשר להתייחס לעבודות בית שילדות חיילות רבות ביצעו כאל "שימוש פעיל בלחימה". החלטות אלו של התובע וכן של הרכב השופטים הביאו לכך שילדות חיילות רבות לא הוכרו כקורבנות הפשע ולכן לפגיעה בזכויותיהן לפיצוי.

השופטת אודיו בניטו (Odio Benito) שהייתה חלק מההרכב בעניין לובנגה, טענה בפסק דינה בדעת-מיעוט, כי בחינת סעיף האישום בהתאם לכתב האישום שהוגש נגד הנאשם ותוך התעלמות מהאלימות המינית נגד ילדים בצורת שיעבוד מיני ונישואין כפויים של ילדות-חיילות מנוגדת לתכלית של אמנת רומא ושל זכויות אדם מוכרות, ונחשבת מפלה על פי סעיף (3)21 לאמנת רומא. (Lubanga, Separate and Dissenting Opinion of Judge Odio Benito, 2012, 6-7). כך, לטענת השופטת, בית-הדין אינו רשאי להימנע מניסוח הגדרה משפטית של הפשע ותחת זאת לבדוק כל

מקרה לגופו, או להותיר על כנו את הטווח הצר של כתב האישום. לפי דעת מיעוט זו, הנזק שנגרם לקורבנות (במקרה זה אלימות מינית ומגדרית) אינו צריך להישמר רק לדיונים של הקרן לפיצויים לקורבנות אלא לבוא לידי ביטוי בפסק הדין. לטענתה, החלטת הרוב היא צעד לאחור בהתפתחות הפרוגרסיבית של המשפט הבין-לאומי (Lubanga, Separate and Dissenting Opinion of Judge Odio Benito, 2012, 8).

ההדרה של אלימות מינית ומגדרית מכתב האישום של לובנגה ניתנת להסבר על ידי שלושה גורמים. ראשית, חוסר מיומנות ומודעות מגדרית של חוקרי התביעה; שנית, החוקרים לא הסתייעו בקבוצות נשים שסייעו לבית הדין בעניין זה; לבסוף, התביעה נמנעה מהאשמות בפשעים על רקע מיני ומגדרי בשל הקושי להוכיח כי לובנגה הורה, עודד אלימות מינית, או אף היה מודע לה (Wiersing, 2012) עוד נטען, כי כבר בשלבי החקירה צוטט אחד החוקרים באומרו: "ידענו שתוך כדי הריגה נעשים גם מקרי רצח, אבל הרעיון היה שהמשפט הראשון שבו דן בית הדין הבין-לאומי הפלילי לא יכול להיכשל. כדי לארגן משפט טוב, התובע בחר בילדים חיילים..." (Clifford, Eichstaedt,) (Glasborow, Goetze, & Ntyrica, 2008, 11).

בערעור על פסק הדין בשנת 2014, קבע הרכב השופטים כי אין ודאות כי לובנגה הורה או עודד אלימות מינית, שהיה מודע לה, או שאפשר לייחס אותה אליו כך שניתן יהיה לבסס את אחריותו. (Lubanga, 2014, 77, 198) לכן דחו שופטי הערעור את טענת ההרכב הראשון כי לובנגה אחראי לפיצוי על אלימות מינית וקבעו כי "מר לובנגה אינו אחראי לפיצויים ביחס לנזקים אלו." לכן קבעו השופטים שיש לתקן את ההחלטה של ההרכב הראשון על גובה הפיצויים (Lubanga, 2014, 77, 198). עם זאת, שופטי הערעור הכירו בעוול שנגרם עוול לקורבנות של אלימות מינית והפנו אותן לקרן הפיצויים כדי שזו תפעיל את סמכות שיקול הדעת המוקנית לה באשר לתשלום פיצויים וסיוע אחר (Lubanga, 2014, 77, 199).

גם גיל הקורבנות היה משמעותי בעניין לובנגה ובמקרים אחרים של ילדים חיילים. בשל פער שלוש השנים בין אמנת רומא לאמנה לזכויות הילד, ילדים. ות מעל לגיל 15 אך מתחת לגיל 18 לא נחשבו קורבנות. קושי נוסף נוצר משום שחלק מהילדים לא היו רשומים במרשם האוכלוסין ולכן נדרשו להמציא עדויות לאימות גילם הנטען (Lubanga, 2012, 169-173). אין לדעת כמה מהילדים נגרעו בשל כך מרשימת הקורבנות.

בית-הדין הבין-לאומי הפלילי הוא הראשון שהעניק לקורבנות את הזכות להשתתף באופן פעיל בדיונים ואף לתבוע פיצויים. בית המשפט סבר, כי פקודת הפיצויים קשורה קשר הדוק לאדם שנמצא אשם בעבירה ושאחריותו למעשים הפליליים נקבעה במשפט (Prosecutor v Lubanga, 2015, 65). אף על פי שבית-הדין הבין-לאומי הפלילי, סדר הדין שלו והקמת קרן הנפגעים הם הישג עבור הקורבנות, היישום של עקרונות אלו לוקה בחסר ובפרט בכל הקשור להצטלבותיות.

בית-דין הכיר ב-129 קורבנות שיוצגו על ידי שני צוותים משפטיים והפרקליט הציבורי לקורבנות, והסמיך אותם לשטוח את טענותיהם ולחקור עדים בנושאים ספציפיים. בסוגיית הפיצויים הקורבנות היו בדעה כי הם "אינם מהווים קבוצה אלא פועלים פרטנית" (Observations on Sentence and Reparations, 12). במסמך זה, הקורבנות מתייחסים להבדלים בין ילדות חיילות לילדים חיילים: "בנים, שהם רוב הקבוצה, סבורים כי הילדות כבר קיבלו סיוע באמצעות תוכניות שונות, בעוד הבנות טוענות כי לא זו בלבד שהם סבלו יותר מהבנים, אלא גם כיום [כ-12 שנים מביצוע העבירות] הן סובלות יותר מאשר הבנים מהשפעות השהות שלהן במיליציה" (Observations on Sentence and Reparations, 12).

מתחילת הדיונים על הפיצויים התגבשו שתי קבוצות של קורבנות שהעדיפו לזכות בפיצוי ליחידים ולא בפיצויים קיבוציים. לכן, על בסיס הערות הקורבנות התגלה כי עמדות אלה עשויות לשקף את ההשקפות ואת ההעדפות של אותן קבוצות מסוימות. הקורבנות היו מעוניינים בפיצויים שיסייעו להשתלבותם מחדש בחברה באמצעות

רכישת השכלה, תעסוקה, ופיצוי כספי, אולם בית המשפט צדד דווקא בעמדת קרן הפיצויים שהעדיפה במקרה זה לשלם פיצויים קיבוציים סמליים מבוססי קהילה. יש לציין כי בעניין ג'רמין קטנגה (Germain Katanga), שנדון בבית-הדין הבין-לאומי הפלילי, קבעו השופטים פיצויים אישיים בסך 250 דולרים וכן פיצויים קיבוציים. סוגיית הפיצויים במשפטו של לובנגה השתתה זמן רב בשל הליכים משפטיים ודיוניים שונים.

הכרזתו של בית-הדין כי לובנגה חסר-אמצעים, והעובדה כי הוא צפוי לסיים את ריצוי עונשו בשלהי שנת 2019 ולשוב לאיטורי, הן מקור לדאגה בקרב הקורבנות ובעיקר נשים וילדות (Women's Initiative for Gender Justice, 2016). כאמור, בית-הדין החליט לבצע בדיקה פרטנית של הקורבנות ורשימת הקורבנות הישירים והעקיפים (בני משפחה של קורבנות) הזכאים לפיצוי סוכמה בסוף 2017, והוכרעה רק ב-18 ביולי 2019. בהתחשב בעובדה שהרשעתו של לובנגה בגיוס ילדים-ות-חיילים מתייחסת לתקופה שבין 2002 ל-2003 אותם ילדים-ות, שהיו בזמן ביצוע פשעי המלחמה בני-15 שנים לכל היותר, הם-כיום באמצע או שלהי שנות השלושים שלהם-ן. סוגיית הפיצויים במשפטו של לובנגה מצביעה על הצורך ביישום הצטלבותיות ולא רק בשימוש ברטוריקה שלה. אף על פי שבית-הדין ראה במקרה מנוף לפיוס, הדרת האלימות המינית מכתבי האישום אינה מאפשרת זאת. זאת ועוד, בפקודת הפיצויים שהוצאה נגדו, לובנגה לא נדרש אפילו להתנצל בפני קורבנותיו.

סיכום ומסקנות

משפטו של תומס לובנגה דיילו משקף גישה דו-ערכית. מצד אחד, אפשר לראות בבית-הדין הפלילי הבין-לאומי מודעות מגדרית בסדר הדין ובהליך עצמו, אך מהצד האחר נדמה שמודעות זו היא באה לידי ביטוי יותר בדיבורים מאשר במעשים. כך

למשל, ארגון של יוזמת נשים לצדק מגדרי שהשתתף בהליך, הגיש ניירות עמדה לתובע שבהן התריע על גריעת אלימות מינית ומגדרית מכתב האישום ואף הלין על אי-הצדק בשלבי הדיון על הפיצויים, אולם בסופו של דבר עמדתו והצעותיו הובאו אולי בחשבון אבל לא יושמו במקרה זה. אפשר לראות במקרים מאוחרים יותר כי בית הדין הפיק חלק מהלקחים ממקרה לובנגה.

לצד הזעזוע שהיא מעוררת, תופעת הגיוס של ילדים.ות-חיילים מעלה סוגיות כבדות משקל שמאתגרות לא רק את בית הדין הבין-לאומי הפלילי ויחסו לעבירות כלפי ילדים, אלא אף את התפיסות הכלליות באשר לגיל ומשך הילדות, עיקרון טובת הילדה והגבולות שבין השתתפות הילדה בהחלטות הנוגעות לחייו.ה ועתידו.ה, להגנה עליו.ה ולטובתו.ה.

במאמר זה ביקשתי להראות את חוסר האונים של המשפט הבין-לאומי בהתמודדות עם סוגיית הילדים.ות-חיילים, ובמיוחד העובדה שעל אף האיסור והענישה התופעה מתגברת ומתפשטת. אחת המסקנות העולה מהניתוח היא, כי הטיפול בסוגיה נגוע עדיין בהטיות מגדריות, שעולות בשלב היישום של החוק וביצוע המדיניות.

משלל הכלים המשפטיים ברמת המדינה וברמת המשפט הבין-לאומי מסתמנת התנגדות ברורה לגיוס ילדים לצבא ולארגונים חמושים. שימוש כזה מפר את זכויות הילדה כפי שנוסחו באמנת האו"ם לזכויות הילד ואושררו על ידי כל המדינות החברות באו"ם (למעט ארה"ב) במהירות הרבה ביותר מכל אמנה אחרת. עובדה זו מצביעה על הסכמה רחבה ביותר על עקרונותיה.

מספר מסקנות יישומיות עולות מהניתוח:

ראשית, יש להרחיב את ההגנה על ילדים.ות מפני גיוס לצבאות וארגונים חמושים ולהעמיד את איסור הגיוס עד לגיל 18 שנים. בכך, ייסגר פער שלוש השנים שבין האמנות השונות האוסרות על גיוס ילדים.ות-חיילים לאמנת רומא.

שנית, יש צורך באימוץ הגדרה רחבה יותר של גיוס ילדים.ות-חיילים ושימוש פעיל בלחימה, וכך גם פעולות שאינן נכללות בשימוש פעיל בלחימה יכללו באיסור.

למעשה, עבירות נגד ילדים.ות הן כשלעצמן חמורות ביותר. יש צורך באפיון נסיבות מחמירות על פי הניסיון האמפירי, כך למשל, חטיפה, שיעבוד, אלימות מינית ומגדרית, התעללות גופנית, ועוד יכולים להיחשב נסיבות מחמירות ללא תלות בסעיפים אחרים של פשעי מלחמה או פשעים נגד האנושות.

שלישית, יש לפעול לקביעת רף ענישה גבוה יותר בהתאם לנסיבות (לובנגה נדון ל-14 שנות מאסר בלבד והוא עתיד להשתחרר עוד לפני שהקורבנות זכו לפיצוי כלשהו). כפי שעולה מעדויות ילדים.ות-חיילים לשעבר בבית-הדין הבין-לאומי הפלילי וכן בבית-הדין המיוחד לסיירה ליאון, הילדים.ות עברו עם גיוסם אימונים, לא כולם שמשו לוחמים וחלקם, בעיקר ילדות עסקו בעבודות משק בית, חלקן נפלו קורבן לאלימות מינית בנוסף לאלימות הפיזית וההתעללות הנפשית. במקרה של ילדים.ות שנחטפו, וכאשר ניתן לבסס כוונה להשמיד את הקבוצה, יש לשקול אפשרות להאשים בפשע השמדת-עם (Amir, 2019; Grover, 2013). אישום כזה יכול לסייע להרתעה.

רביעית, בנוסף להרחבת ההגנות המשפטיות על ילדים.ות, יש להקים מנגנונים לפעולה מהירה. יש להקים מנגנוני דיווח בדומה לפרוטוקול התקשורת של האמנה לזכויות הילד, שנכנס לתוקף בשנת 2014. מנגנון מסוג זה יאפשר להגיש תלונות על חטיפות, ניסיונות גיוס או על ילדים.ות שהצטרפו לארגון חמוש. מנגנון חשוב נוסף הוא הליך מזורז של חקירה שיכול להסתייע באמצעים טכנולוגיים כמו רחפנים ולוויינים, כשם שנעשה בדרפור, לצורך איסוף עדויות על ידי גופים עצמאיים ואובייקטיביים שיפעלו בתיאום עם המועצה לזכויות הילד של האו"ם ועם משרד התובע בבית-הדין הבין-לאומי הפלילי, והממשלה הרלבנטית, שהיא האחראית להגנה על אזרחיה על פי עקרון האחיות להגן (Responsibility to Protect, R2P). מנגנונים אלו יסייעו לזירוז ההתערבות ויציעו סיוע הומניטארי ושיקום לקורבנות עוד לפני תום הסכסוך.

חמישית, יש להמשיך ולפתח תוכניות DDR מותאמות לסוגים שונים של קורבנות על פי עקרונות ההצטלבותיות. יש להפריד בין קטינים לבגירים, בין ילדות לילדים, ולהעניק טיפול מיוחד לילדות ונשים ולילדיהן. לסיכום, מנגנונים אלו עשויים להביא להפסקה של הפרקטיקה, לסיוע מהיר ומתאם לקורבנות, ולהרתעה של הפושעים.

רשימת מקורות

- African Charter of the Rights and Welfare of the Child (adopted on 1 July 1990, entered into force 29 November 1999).
- Amir, R. (2019). *Twentieth Century Forcible Child Transfers: Probing the Boundaries of the Genocide Convention*. Lanham, MD: Lexington Books.
- Andvig, J. and S. Gates (2006). *Recruiting Children for Armed Conflict*. Child Soldiers Initiative Working Group Session. Pittsburgh, Pennsylvania.
- Barnen, R., & Häggström, H. (2000). Childwar database. Retrieved from <http://www.rb.se:8082/www/childwar.nsf/HTML/Forsta?openDocument>
- Beber, B., & Blattman, C. (2013). The Logic of Child Soldiering and Coercion. *International Organization*, 67(1), pp. 65–104.
- Blattman C. & Annan, J. (2010). "The Consequences of Child Soldiering" *The Review of Economics and Statistics*, 92 (4), pp. 882-898.
- Brasfield, C. R. (2001). Residential School Syndrome. *BC Med J*, 43(2), pp. 78–81.
- Brett, R. (2002). *Girl Soldiers: Challenging the Assumptions*. Retrieved from https://www.peacewomen.org/sites/default/files/ddr_girlsoldiers_yvonnekeairns_octo2002_0.pdf
- Carastathis, A. (2014). The concept of intersectionality in feminist theory. *Philosophy Compass*, 9(5), pp. 304–314. <https://doi.org/10.1111/phc3.12129>
- N.A. "Children and armed conflict: Report of the Secretary-General" UN DOC A/72/361–S/2018/465 (16 May 2018) <https://undocs.org/s/2018/465>.

Child Soldiers International, How is Recruiting Children Harmful? <https://www.child-soldiers.org/how-is-recruiting-children-harmful>

Clifford, L., Eichstaedt, P., Glasborow, K., Goetze, K., & Ntyrica, C. (2008). Sexual Violence in the Democratic Republic of Congo, Institute for War & Peace Reporting. [http://www.ceipaz.org/images/contenido/Sexual violence in the Democratic Republic of Congo.pdf](http://www.ceipaz.org/images/contenido/Sexual%20violence%20in%20the%20Democratic%20Republic%20of%20Congo.pdf)

Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination. Adopted and opened for signature and ratification by General Assembly resolution 2106 (XX) of 21 December 1965, entered into force 4 January 1969.(

Convention Concerning the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour, (adopted on 17 June 1999, entered into force: 19 November 2000).

Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (adopted 9 December 1948, entered into force 12 January 1951).

Convention on the Rights of the Child (adopted on 20 November 1989, entered into force 2 September 1990) .

Cotorcea, S. (2017). Reintegrating Girls and Boys Formerly Associated with Armed Forces and Armed Groups: A Case Study from Central African Republic (CAR). <https://alliancecpha.org/en/child-protection-online-library/reintegrating-girls-and-boys-formerly-associated-armed-forces-and>

Crenshaw, K. (1989). "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics," University of Chicago Legal Forum, 1989(1), pp. 139–167. <https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1052&context=uclf>

Dallaire, R. (2011). They Fight Like Soldiers, They Die Like Children: The Global Quest to Eradicate the Use of Child Soldiers, Walker & Company.

Danieli, Y. (1998). International handbook of multigenerational legacies of trauma. Retrieved from <http://www.loc.gov/catdir/enhancements/fy0819/98026017-t.html>

Danieli, Y., Rodley, N. S., & Weisæth, L. (1996). International responses to traumatic stress: humanitarian, human rights, justice, peace and development contributions, collaborative actions and future initiatives. Amityville, N.Y.: Baywood Publishing.

Gender and racial discrimination Report of the Expert Group Meeting. (2000). Retrieved from <http://www.un.org/womenwatch/daw/csw/genrac/report.htm>

Grover, S. C. (2013). Child soldiers as victims of 'genocidal forcible transfer': Darfur and Syria as case examples. *The International Journal of Human Rights*, 17(3), pp. 411–427.

Gutiérrez, F. (2006). Organizing minors. Ford Institute Workshop on Child Soldiers.

Haer, R. (2019). Children and armed conflict: looking at the future and learning from the past. *Third World Quarterly*. <https://doi.org/10.1080/01436597.2018.1552131>.

Honwana, A. (2005). *Child Soldiers in Africa*. Philadelphia, PA University of Pennsylvania Press.

Irvin-Erickson, D. (2017). *Raphaël Lemkin and the concept of genocide*. Philadelphia, Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.

Jaggar, A. M., & Crenshaw, K. (1994). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory, and Antiracist Policies. 1989(1), pp. 39–52.

Jung, C. (2011). Canada and the Legacy of the Indian Residential Schools: Transitional Justice for Indigenous Peoples in a Non-Transitional Society (P. Arthur, Ed.). In (pp. 217–250). New York: Cambridge University Press.

Katz, B. (2015). *Girls with Guns*. Retrieved from Women in the World website: <https://womenintheworld.com/2015/08/04/female-child-soldiers-can-be-victims-of-abuse-perpetrators-of-violence/>

Keairns, Y. E. (2002). "The Voices of Girl Soldiers: Summary." In Quaker UN Office. https://www.peacewomen.org/sites/default/files/ddr_girlsoldiers_yvonnekeairns_octo2002_0.pdf

League of Nations (1927). *Slavery, Servitude, Forced Labor, and Similar Institutions and Practices Convention of 1926 (Slavery Convention)*. League of Nations Treaty Series, Vol. 60, pp. 254–270.

Lundberg, M., & Wuermli, A. (2012). *Children and Youth in Crisis: Protecting and Promoting Human Development in Times of Economic Shocks*. Washington DC: The World Bank.

Mantilla, J., Pillay, A., & Leone, S. (2006). *Gender and Transitional Justice Programming: A Review of Peru, Sierra Leone and Rwanda*, UN Women, http://www.dealingwiththepast.ch/fileadmin/user_upload/2013_Course/Readings_2013/2012_gender_tj_review_updated.pdf

Manzura, D. E., McKay, S., Carlson, C., & Kasper, J. C. (2002). *Girls in Fighting Forces and Groups: Their Recruitment, Participation, Demobilization, and Reintegration*. *Journal of Peace Psychology*, 8(2), pp. 97–123.

McIntosh, P. (2012). *Reflections and Future Directions for Privilege Studies*. *Journal of Social Issues*, 68(1), pp. 194–206. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2011.01744.x>

Nations, G. A. U. (1948). *Resolution 260 (III) Prevention and Punishment of the Crime of Genocide* (pp. 174–178). pp. 174–178. [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/res/260\(III\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/res/260(III))

Office of Public Counsel for Victims. (n.d.). *Situation in the Democratic Republic of Congo in the case of Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo: Scheduling Order Concerning Timetable for Sentencing and Reparations*. https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2012_05125.PDF

Office of the Prosecutor. (2016). *Policy on Children*. https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/20161115_OTP_ICC_Policy-on-Children_Eng.PDF

Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict, Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution A/RES/54/263 of 25 May 2000 entry into force 12 February 2002.

Pham, P. N., Vinck, P., Marchesi, B., Johnson, D., Dixon, P. J., & Sikkink, K. (2016). *Evaluating Transitional Justice: The Role of Multi-Level Mixed Methods Datasets and the Colombia Reparation Program for War Victims*. *Transitional Justice Review*, 1(4), pp. 1–37. <https://doi.org/10.5206/tjr.2016.1.4.3>

Prosecutor v Germain Katanga, ICC-01/04-01/07.

Prosecutor v Jean Paul Akayesu, (ICTR-96-4), 2 September 1998. (n.d.).

Prosecutor v Sesay, Kallon and Gbao, SCSL, Trial Chamber I, Judgement 2 March 2009.

Prosecutor v Thomas Dyilo Lubanga ICC-01/04-01/06-T-361.

Prosecutor v Thomas Dyilo Lubanga ICC-01/04-01/06-3129 Judgment on the appeals against the “Decision establishing the principles and procedures to be applied to reparations” of 7 August 2012 with AMENDED order for reparations (Annex A) and public ann.(2015) .

Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi, ICC-01/12-01/15 (Appeals Chamber).

Prosecutor v. Clément Kayishema and Obed Ruzinanda, ICTR-95-I-T Ch II, (21 May 1999).

Prosecutor v. Laurent Semanza, ICTR–97–20–T Ch I, (15 May 2003).

Robins, S. (2017). Failing Victims? The Limits of Transitional Justice in Addressing the Needs of Victims of Violations. *Human Rights and International Legal Discourse.*, 11(1), pp. 41–58. Retrieved from <http://eprints.whiterose.ac.uk/122438/>

Robins, S., & Kumar Bhandari, R. (2016). Poverty, stigma and alienation: Reintegration challenges of exMaoist combatants in Nepal. Retrieved from <http://www.simonrobins.com/Robins et al - Reintegration challenges of ex-Maoist combatants in Nepal.pdf>

Roseman, M. J. (2010). *Children and Transitional Justice*. October, xv–xxvi.

Rules of Procedure and Evidence. (2013). <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/pids/legal-texts/rulesprocedureevidenceeng.pdf>

Strategic Plan June 2012-2015. (2013). <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/OTP-Strategic-Plan-2013.pdf>

Teitel, R. G. (2005). *The Law and Politics of Contemporary Transitional Justice*. *Cornell International Law Journal*, 38, 837–862.

The New Humanitarian. (2013). Girl child soldiers face new battles in civilian life. <http://www.thenewhumanitarian.org/analysis/2013/02/12/girl-child-soldiers-face-new-battles-civilian-life>

The United Nations. (1998). Rome Statute of the International Criminal Court. Treaty Series, Vol. 2187. http://legal.un.org/icc/statute/99_corr/cstatute.htm

The United Nations Secretary General. (2010). Guidance Note of the Secretary-General: UN Approach to Transitional Justice. Rule of Law Files, pp. 1–11.

UNDDR. (2019). United Nations Disarmament, Demobilization, and Reintegration Resource Center. https://www.unddr.org/key-topics/children/introduction_1.aspx

UNICEF. (2019). Annual Report 2018: For Every Child, Every Right. Retrieved from <https://www.unicef.org/reports/annual-report-2018>

West, H. G. (2000). Girls with Guns: Narrating the Experience of War of Frelimo's 'Female Detachment.' *Anthropological Quarterly*, 73(4), pp. 180–194.

Wiersing, A. (2012). Lubanga and its Implications for Victims Seeking Reparations at the International Criminal Court. *Amsterdam Law Forum*, 4(3), pp. 21–39.

Women's Initiative for Gender Justice. (2016). Observations of the Women's Initiatives for Gender Justice on Reparations. https://4genderjustice.org/ftp-files/legal-filings/CR2016_13491.pdf

World Bank. (2016). Incentives for Improving Birth Registration Coverage: A Review of the Literature.

<http://documents.worldbank.org/curated/en/928651518545413868/Incentives-for-improving-Birth-Registration-Coverage-A-Review-of-the-Literature.pdf>

Wainryb, C. (2011). 'And So, They Ordered Me to Kill a Person': Conceptualizing the Impacts of Child Soldiering on the Development of Moral Agency. *Human Development* 54 (5), pp. 273-300 .

Wainryb, C. & Kerig, P. K. (2013). "The Person and the Social Context: Future Directions for Research on the Traumatic Effects of Child Soldiering Around the World." *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma* 22 (8), pp. 773-795.